

Peníze a moc

Rozhovor s historikem Niallem Fergusonem

Harry Kreisler

Kde jste se narodil a vyrostl?

Narodil jsem se v Glasgowě v roce 1964. Šedesátá léta v Glasgow neproběhla, takže jsem vyrůstal v předchozí éře. Řekl bych, že to mohlo být klidně 19. století. Západoskotská buržoazie byla pevně zakotvena ve světě, který dnes už neexistuje.

Když se ohlížíte zpátky, jak ovlivnili váš pohled na svět rodiče?

Oba moji rodiče jsou vědci. Můj otec je lékař a moje matka fyzička. Hodně jsem je tedy zklamal.

Protože jste se dal na humanitní vědy.

Ano, jsem černá ovce rodiny. Ačkoli maminka mého otce pracovala jako novinářka, a tak pokud si člověk vydělával na živobytí psaním, považovala to moje rodina za naprosto úctyhodné povolání. V celé západoskotské společnosti však něco takového nutně neplatilo.

Co ve vás probudilo zájem o historii?

Tolstoj.

Proč Tolstoj a jak k tomu došlo?

Většina čtenářů *Vojny a míru* vyznívá závěrečné pojednání o determinismu. Mě jako malého školáka naopak uchvátilo z celé knihy zdaleka nejvíc. Vzpomínám si, že jsem se necítil moc dobře a že jsem se rozhodl nejit do školy – což jsem dělal poměrně často, abych měl čas věnovat se samostatnému studiu – a že jsem četl *Vojnu a mír* na zahradě (i ve Skotsku totiž občas svítí slunce). Dočetl

jsem až do konce a byl jsem velmi rozrušen, protože mi zkušenosti hlavní postavy, Pierra, do značné míry odhalily smysl života. A pak jsem narazil na tohle neobyčejné pojednání o determinismu a náhodě v dějinách, a to mě naprosto uhranulo. Od toho okamžiku bylo celkem jasné, že půjdu studovat spíše historii než anglickou literaturu.

Vy jste pro historii opravdu zapálený, vidíte? Doslova jí žijete.

Ano. Posedlost minulostí je téměř jakási nemoc, protože historik se v podstatě zabývá mrtvými. Abych byl úplně přesný, značná část historického bádání spočívá ve čtení dopisů, jejichž pisatelé jsou po smrti. Trávit nejlepší léta života tím, že sedíte v archivu nebo v knihovně a čtete dopisy mrtvých lidí, to je opravdu docela zvláštní nemoc. Ale naštěstí není oficiálně uznaná, takže můžeme chodit po ulicích a dokonce vyučovat na univerzitách, zatímco v nějaké jiné kultuře by nás možná drželi pod těžkými sedativy.

Všiml jsem si, že vaše rodina figuruje buď v poznámkách, nebo úvodech k vašim knihám. Na začátku práce o první světové válce mluvíte o zážitcích svého dědečka. A v *Britském impériu* se celá jedna část zabývá Skoty, kteří působili jako vojáci či úředníci v koloniích. Mohl byste se o tom rozhovořit? Musí vám to poskytovat velké uspokojení, když můžete objevovat nová fakta o vlastní rodině a o Skotsku.

Pokud člověk začíná knihy pasážemi o své vlastní rodině, může to působit jako projev čirého egocentrismu. V úvodu *Nesťastné války* píšou o tom, co zažil můj dědeček, když jako teenager, jemuž ještě nebylo ani osmnáct, narukoval do první světové války. Na začátku *Britského impéria* jsem psal o zážitcích své prarabky Agnes, která v roce 1911 emigrovala do Kanady.

Šlo o egocentrismus? Odpověď zní: ne tak docela. Jedná se o prostředek, jehož pomocí uvádím čtenáře do velkých témat, ale jakousi lidskou branou, chcete-li. Je daleko snazší vtáhnout čtenáře do v podstatě velmi složitě argumentace týkající se první světové války, jestliže hned na úvod prohlásíte, že historie se zabývá lidmi. Konkrétními osobami. Podle mě nikdy nepochopíte historikovy pohyby, pokud nechápete jeho takřka genetickou vazbu k tématu.

Kdyby nebylo mého dědečka a také všeho toho, co za sebou jeho generace v Glasgow zanechala, včetně válečných památníků, které jsem vídal denně ve škole, určitě bych nikdy žádnou knihu o první světové válce nenapsal. Tyto věci podněcovaly můj mladický zájem o historii. Pokud to přiměje čtenáře, aby vzali knihu do rukou, pokud na začátku najdou něco, co je bezprostředně osloví – poněvadž dědečkové a pradědečkové celé řady čtenářů této knihy mají koneckonců nějakou válečnou zkušenost –, tak fajn, takový prostředek stojí za to použít.

Co obnáší historický výzkum, kterému se věnujete? Vaše dílo se vyznačuje pozoruhodným záběrem – když mluvíte o válce, nezabýváte se jen diplomatickými a vojenskými dějinami, ale také hospodářstvím a společností. Co je k takovému způsobu práce a k takovému pohledu na dějiny potřeba?

Dalo by se namítnout, že v éře profesní specializace jde o lehce diletantský přístup. Jsem poněkud promiskuitní v tom smyslu, že fušuju do hospodářské historie a poté koketuji s vojenskou historií a pak se trochu zabývám diplomatickými a malinko také kulturními dějinami. Někteří akademičtí pracovníci by to nepochybně pokládali za velmi nerozumné. Ale podle mě nám tyto specializace, tyto škatulky, které jsme v rámci univerzitních institucí zavedli, ve skutečnosti brání v rozumném, zajímavém je totiž právě propojení mezi, dejme tomu, hospodářskými a vojenskými dějinami. Od své první knihy se zaměřuji na –

chcete-li – styčné plochy mezi ekonomikou a širšími sociálními a politickými otázkami. Tohle mě prostě zajímá. Pokud by měl někdo prohlásit „Niall Ferguson se věnuje finanční historii a jeho knihy pojednávají výhradně o peněžních transakcích a nemají žádný vztah například k literatuře 19. století nebo velkým vojenským konfliktům 20. století“, pak by šlo nejen o nudnější, ale podle mého názoru také o mnohem méně objektivní díla.

Cílem této strategie je tudíž nabídnout širší obraz toho, čím se zabýváte, nebo k problému přistoupit z jiné strany.

Řekl bych, že v moderní historiografii existují velmi hluboké problémy týkající se kauzality, které zůstávají do značné míry neprozkoumané. Dříve jsme používali přímočarý kauzální model, jež měli víceméně k dispozici studenti i učitelé a jemuž se říkalo marxismus. Ten v podstatě viděl hlavního hybatele všeho ostatního v ekonomice a ekonomické změně. Takový pohled je už dávno *passé*. Na jeho místo však nastoupila celá řada podstatně méně jasně formulovaných, nesrozumitelných modelů. Vlastně se lze setkat s modely, v nichž ekonomika vůbec nefiguruje. Značná část dnešní kulturní historie je podle mě naprosto odtržená od ekonomické reality. A to se mi zdá být dost bláhové, jelikož výzkum moderních dějin prostě nelze oddělit od výzkumu hospodářských dějin.

Mým posláním je znovu tyhle izolované ostrůvky propojit v jeden celek a prohlásit: „Podívejte se, historie je holistický projekt. My zkrátka nemůžeme existovat v přihrádkách a promlouvat jenom k zainteresovaným specialistům, pokud chceme pochopit“ – abych uvedl jen jeden jediný příklad – „jakým způsobem se navzájem ovlivňují finanční trhy a velké vojenské strategie.“ To je ústřední problém dnešní globální politiky a byl to ústřední problém globální politiky i před sto lety. Jenže nemůžeme mu porozumět, jestliže máme na jedné straně skupinu lidí, kteří zkoumají finanční trhy, a na straně druhé skupinu, která se zabývá válkami, a jestliže se tyto skupiny nikdy neseťkají.

Jste spojen s myšlením o dějinách, které má o jeden rozměr navíc a kterému se říká „kontrafaktuální historie“. Mohl byste říci, o čem se jedná a jak tento přístup obohacuje holistický pohled o další vrstvu, další dimenzi.

„Kontrafaktuální historie“ je obtížně vyslovitelný a nepříliš přitažlivý termín. Někteří lidé by možná tato myšlenka připadala přístupnější, kdybych řekl, že jde o obor, který se zabývá hypotetickými otázkami: „Co kdyby Spojené státy nezasáhly do první světové nebo dokonce ani do druhé světové války?“ – abych uvedl jen jeden příklad. Dříve profesionální historici považovali tento typ otázek za frivolní a nerespektovatelné. Velký E. H. Carr¹ je ve své strašně polemické *Co je historie?* odmítl s tím, že takové otázky si kladou ti poražení. Mně naopak připadá velice frivolní stavět se takovým způsobem proti kontrafaktuální historii, protože klíčovým historickým událostem nelze porozumět, aniž bychom si položili otázku „co kdyby“, a to buď implicitně, jak to dělá spousta historiků, nebo – což se mi zdá mnohem lepší – explicitně.

Pokud například pokládáte za příčinu Hitlerova vzestupu Velkou hospodářskou krizi, implicitně tím naznačujete, že kdyby k Velké hospodářské krizi nedošlo, nebyl by v Německu nastolen nacistický režim. To je onen typ implicitního kontrafaktuálu, proti němuž brojím v knize *Virtuální dějiny*. Měli bychom se vyjadřovat explicitně. Měli bychom být poctiví ke svým studentům a čtenářům a prohlásit – jako to dělám já v *Nešťastné válce*: „Domnívám se, že kdyby Velká Británie v roce 1914 nevstoupila do první světové války“, což je naprosto věrohodný scénář, neboť se o něm intenzivně, vášnivě debatovalo v britské vládě, „svět by vyhlíželo výrazně jinak. Celé 20. století by se vyvíjelo odlišně.“ Myslím, že je povinností vědce říci to explicitně a pak se snažit čtenářům ukázat, jak by alternativní dějiny vypadaly.

Vy ale tvrdíte, že je třeba zkoumat alternativy, které se nabízely účastníkům událostí a pro něž existují doklady. Ty mohly vést k jinému historickému vývoji.

To je podle mě naprosto klíčová věc. Imaginární scénář si nemůžete jen tak vycucávat z prstu. Virtuální historie – a to je velice důležitý moment, který mnozí lidé koketující s otázkami „co kdyby“ nechápou – je legitimní pouze tehdy, můžete-li prokázat, že o alternativě, o onom hypotetickém scénáři, o němž hovoříte, současníci vážně uvažovali. Všechny autory, kteří přispěli do knihy *Virtuální dějiny*, jsem požádal, aby jednoznačně uvedli, jaké doklady pro jejich alternativní scénáře existují. To koneckonců není nic těžkého,

v přítomnosti totiž budoucnost neznáme. Máme k dispozici několik možných budoucností, z nichž si vybíráme. Spřádáme plány. Tvoříme scénáře. Děláme to v každodenním životě, protože netušíme, co bude za rok. Není proto nikterak obtížné podívat se zpátky a zjistit, že v roce 1914 – abych znovu uvedl tento příklad – si britští politikové představovali různé možné scénáře, mezi nimi i neutralitu. Tímto způsobem dospěli k rozhodnutí. Vytyčili si tyto scénáře. Probrali je a rozhodli se pro vojenský zásah, poněvadž měli před očima hrůznou představu budoucnosti, v níž budou Němci ovládat celou Evropu.

To je to podstatné. Musíte se zaměřit na alternativy, jež zvažovali současníci. Vždyť snažíme-li se – jak nás nabádal Ranke – rekonstruovat minulost „*wie es eigentlich gewesen*“,² jaká vskutku nebo ve svých podstatných rysech byla, měli bychom vzít v úvahu také zkušenost rozhodování, zvažování možných budoucností, včetně budoucností, jež se nikdy nerealizovaly.

Vede to rovněž ke kritice dřívějších rozhodnutí, ve své knize o první světové válce totiž naznačujete, že kdyby byli Britové vynaložili více peněz na zbrojení, možná by byli Němce zstrašili, což se ovšem nestalo, takže nakonec zasáhli v okamžiku, kdy už bylo příliš pozdě, poněvadž neměli dostatek výzbroje.

Ano. Další možný krok u kontrafaktuální metody spočívá v tom, že provedeme hodnocení minulého rozhodnutí, že ho posoudíme. V tom podle mě tkví velmi důležitá část historikovy odpovědnosti. Není to nezbytné, Meinecke³ však prohlásil, že historie se zabývá kauzalitou a hodnotami. Jde v ní o hodnocení. O posouzení. Nejedná se prostě o to, že – abych tak řekl – vyličíme minulost a necháme na čtenáři, aby si vybral. Domnívám se, že jakmile ukážete, proč bylo zvoleno určité rozhodnutí a jaké další scénáře se nabízely, je naprosto vyloučeno, abyste odolali pokušení (alespoň já mu odolat nedovedu) a neprohlásili: „Možná se nerozhodli správně.“

Když takto argumentujete, vyvolává to u řady vašich kolegů negativní reakce, váš názor totiž neodpovídá tomu, jak se na vstup Británie do první světové války běžně nahlíží.

V tomto konkrétním případě se skutečně objevila řada negativních reakcí, protože lidé – obecně vzato – rádi žijí s mi-

nulostí, která se uskutečnila. Jsou silně znepokojeni, jakmile jim někdo předloží myšlenku, že existují takříkajíc paralelní vesmíry, v nichž se tato minulost nerealizovala. Ve světě vědy je tento koncept běžně přijímán. A totéž mimochodem platí také o právní oblasti, kde vlastně argumenty typu „kdyby nebylo“ nebo „co kdyby“ tvoří standardní součást argumentace týkající se odpovědnosti a příčin.

Historikové se z nějakého podivného důvodu tomuto typu uvažování vzpírají. Snad proto, že se některým lidem zdá poněkud složitě. A tak když přijdete a prohlásíte: „V roce 1914 ve skutečnosti existovaly alternativy. Zde jsou doklady, podle nichž nejenže byl kabinet názorově rozdělen, ale ve skutečnosti většina ministrů dávala přednost neutralitě, a zde jsou důsledky. Británie nejde do války. Němci vyhrají omezenou kontinentální válku. A důsledky pro zbytek 20. století nejsou pouze odlišné, ale jsou dokonce příhodnější.“ Tohle si mnozí čtenáři – mimochodem včetně řady čtenářů v Německu, německým historikům se ta kniha ani trochu nezamlouvala – dokázali stěží představit.

A to proč?

Poněvadž vycházeli z apriorního předpokladu, že jakékoli německé vítězství v průběhu 20. století by mělo ty nejhorší možné konsekvence.

Z knihy mimo jiné jednoznačně vyplynulo, že Německo v roce 1914 bylo daleko méně nebezpečné než Německo v roce 1939, o čemž jsem já skálopevně přesvědčen. Německé vítězství v omezené kontinentální válce proti Francii a Rusku v roce 1915 a 1916 by bývalo mělo ve skutečnosti zcela neškodné následky. V neposlední řadě – a tento moment je často nesprávně chápán – pro Židy z východní Evropy, jimž by se ve vilémovském císařství vedlo podstatně lépe než v carském Rusku.

Naznačil jste, že Hitler by možná zůstal vídeňským malířem.

Hitler by, mírně řečeno, přišel o práci, pokud by totiž německé císařství vyhrálo válku, která začala v roce 1914, vznik nacistického režimu, ba ani vznik výmarské republiky nepřipadají vůbec v úvahu. Císařství by přežilo a dokonce si myslím, že – což je zajímavé – mohlo docela dobře přežít a projít liberalizací. Jak upozorňovali současníci, jedním z pozoruhodných důsledků rozhodnutí vést válku, jež padlo v roce 1914, byla totiž skutečnost, že se do

vlády poprvé dostali sociální demokraté. Vilémův válečný kabinet se tudíž původně posunul doleva. Řada německých konzervativců se obávala, že jedním z důsledků války bude posun směrem ke konstitučním ústupkům ve prospěch dělnické třídy, které budou odměnou za její podíl na válečném úsilí.

Vámi popisovaná historie i onen konkrétní případ tudíž vyžadují velmi komplexní soubor vědomostí. A „komplexním souborem vědomostí“ myslím to, že přistupujete k problému z perspektivy různých oborů – všímáte si, co nám ekonomie říká o Německu, co nám diplomatická historie říká o Německu či Británii. Jedná se tedy o řadu různých typů vědomostí, které nově kombinujete, což naznačuje, že se zde uplatňuje nový druh historické imagi- nace.

Řekl bych, že práce, které se věnuji, má, obecně vzato, dvě fáze. V první fázi se snažím pochopit, jak současníci nahlíželi svou situaci. Pochopit soudobé myšlení je to první, oč by měl historik usilovat. V tomto ohledu se domnívám – jelikož jsem stoupenec klasického historismu –, že se snažíme rekonstruovat minulé myšlení a zkušenost s veškerou jejich nejistotou. Jakmile vstoupíte do – chcete-li – myslí historických osob, máte polovinu práce za sebou. Vidíte, jaké se jim otevíraly možnosti. Můžete posoudit rozhodnutí, která učinili. Ale v druhé části tohoto procesu musíte prohlásit: „Se znalostmi, které máme, pozdějšími znalostmi získanými z ekonomického, sociálního a dalšího výzkumu, si zřejmě lépe než oni uvědomujeme, kterému rozhodnutí měla být dána přednost.“ Podle mě představuje srovnání soudobého vnímání s tím, co bych velmi zjednodušeně označil jako ekonomickou či strategickou realitu, velmi uspokojující způsob, jak zkoumat historické problémy.

Řeknete-li: „Tady jsou dojmy současníků a tady realita,“ jde samozřejmě o jisté zjednodušení. Historik se vždy snaží, aby k minulosti nepřistupoval přezíravě. Informace, které máme díky časovému odstupu, je třeba přísně odlišovat od toho, co při svém rozhodování věděli současníci. Nemá smysl říkat, že se mýlili, poněvadž například nevěděli, že německá ekonomika ve 20. století předčí ruský ekonomický růst. Jak by to mohli vědět? Chystáte-li se vynést hodnotící soud, pak je můžete soudit pouze na základě toho, co jim bylo tehdy známo. Můžete však vynést ještě

sekundární hodnotící soud, což je soud z dnešní perspektivy. Pokud to děláte otevřeně, pak se podle mého názoru jedná o zcela legitimní postup.

Značná část vašeho díla pojednává o jevu, který nazýváte nexus peněz a moci. Jedna vaše kniha se vlastně jmenuje *Cash Nexus*. Můžete říci, co vás přivedlo k této problematice? Šlo o nějakého konkrétního učitele? Předpokládám, že to všechno nebylo jen díky Tolstému.

Z Tolstého se lze skutečně o finančních dějinách dozvědět relativně málo, to je pravda. Už velmi záhy během studií v Oxfordu jsem se začal zajímat o ekonomické otázky, dokonce víc než moji učitelé, které poněkud vyděsilo, když jsem prohlásil, že bych si raději přečetl Adama Smitha než Hobbese. To byl velký zlom v mé oxfordské kariéře. Domnívám se, že jsem byl od toho okamžiku považován za jasněho revolucionáře. Ale z mého hlediska jakožto někoho, kdo se v podstatě zajímá o moderní epochu, bylo mnohem důležitější porozumět Adamu Smithovi než porozumět Hobbesovi a mnohem důležitější přečíst si Keynesa než Marxe, který očividně ekonomii vůbec nerozuměl, i když přišel s několika nesmírně zajímavými filozofickými poznatky. A tak jsem strávil část svého pregraduálního studia tím, že jsem se navíc skoro sám seznamoval s ekonomii a hospodářskými dějinami, poněvadž tradiční kurzy historie v Oxfordu se této problematice nijak zvlášť nevěnují.

Kladu si otázku, zda se do určité míry nejednalo o důsledek toho, že pocházím z glasgowského regionu. Už jsem říkal, že jsem vyšel z prostředí glasgowské buržoazie. Vzpomínám si, že mi otec při jedné příležitosti věnoval knihu Adama Smitha, čímž mi chtěl zjevně naznačit, že nadešel čas, abych se vážně zamyslel nad finančními otázkami. Skotové jsou obecně vzato ochotni debatovat o penězích více než Angličané. Termín „finanční nexus“ vymyslel Thomas Carlyle, velký historik poloviny 19. století, který byl také Skot. Je zajímavé, že Carlyle odmítal názory soudobých materialistických filozofů s tím, že peníze nejsou všechno; že ve skutečnosti nejde o hnací sílu politických změn. Když jsem tedy použil výraz „finanční nexus“, bylo to zčásti proto, abych připomněl Carlylovu myšlenku.

Vztah mezi politikou a ekonomikou, mezi mocí a penězi je velice důležitý. Neměli bychom se ovšem domnívat, že jde

o jednosměrný proces, v němž hospodářský vývoj určuje politické důsledky. Hlavní argument mé knihy spočívá v tom, že se to má velmi často obráceně, že politické krize, politické události a zejména války ve skutečnosti utvářejí hospodářský a finanční vývoj.

Vaše kniha se vlastně zabývá typy institucí, jež byly vytvořeny v rámci budování státu...

...nebo v rámci vedení války...

...což mělo širší důsledky pro ekonomiku. Mluvíte v této souvislosti o „mocenském čtverci“. Můžete říci, oč se jedná a k jakému závěru jste dospěl?

To vzniklo proto, že jsem se snažil přesvědčit svou manželku, ženu velice skeptickou, o smysluplnosti argumentů, které v knize uvádím. V Benátkách, kde jsme slavili výročí svatby, jsem na zadní stranu papírového ubrousku načrtl základní body své argumentace. Nakreslil jsem čtverec a řekl jsem: „Podívej se, existují čtyři instituce, které se téměř bezděčně vyvinuly v důsledku válek a s nimi spojených finančních nároků. Jedná se o úřad pro výběr daní, zastupitelské shromáždění, centrální banku a nějaký druh finančních trhů, kde lze financovat národní dluh. To jsou instituce, které vznikly.“ Stalo se tak v první řadě kvůli vedení válek, avšak v okamžiku, kdy začaly fungovat všechny společně, nejprve v Holandsku a pak pozoruhodným způsobem v 17. a 18. století v Anglii, ukázalo se, že jde o magickou formuli, která odemyká palác hospodářského rozvoje.

Nešlo o záměr. Nebyla za tím snaha zahájit průmyslovou revoluci. Jakmile však máte ve stejnou chvíli neúplatné výběrčí daní, parlament, v němž mohou pozemkoví vlastníci rozhodovat o výši daní, které platí, jakmile existuje centrální banka, která spravuje peníze v ekonomice racionálním způsobem bez obrovského množství mincí a bezcenných kusů papírů, jež nacházíme v jiných systémech, a konečně jakmile existují finanční trhy, kde si mohou vlády půjčovat velké sumy peněz na nízký úrok, tak pak jste na dobré cestě.

Chápu, že čtvercové a trojúhelníkové diagramy často připomínají tu nejhorší formu politologie. Ale svou ženu jsem přesvědčil a na to se přece nedá nic namítnout.

To jistě ne. A říkáte, že jste ten diagram nakreslil na ubrousek?

Přesně tak.

Takhle se dělá hospodářská politika...

Největší historická rozhodnutí se dělala na zadní straně papírových ubrousků.

Takže tento mocenský čtverec vám v jistém smyslu slouží jako základ pro výzkum státu a nabízí kritéria, podle nichž dokážete předpovědět, které státy budou mocnější než ostatní.

Správně. V moderní epoše se vlastně vyskytuje velká škála různých kombinací podle toho, jak si státy osvojují nebo se snaží osvojovat tuto kombinaci institucí. Některé z nich například nebyly zavedeny vůbec nebo byly zavedeny velice pozdě. Můžete se setkat se systémem, v němž jeden vrchol čtverce chybí.

Na Spojených státech je zajímavé, že až do první světové války neměly pořádnou centrální banku. Devatenáctým stoletím se protloukaly tak, že První a Druhá banka Spojených států vykonávala pouze periodické funkce centrálního bankovníctví. A v druhé polovině 19. století, než došlo k vytvoření Systému federálních rezerv, vládl v amerických monetárních institucích obrovský chaos, což vedlo k nesmírně vážným finančním krizím. Na tomto mocenském čtverci, jak to nazývám, je tudíž pozoruhodné, že mohou existovat tři z těchto institucí, přičemž čtvrtá chybí. Nejedná se vlastně o žádnou rovnici, ale čistě o diagram, díky němuž jsme schopni si uvědomit, které instituce jsou důležité.

V poslední knize o institucích jsem se snažil především upozornit na fakt, že instituce očividně hrají významnou roli a že trhy nefungují bez správného institucionálního rámce. To není nový poznatek. Já jsem ho pouze aplikoval na minulost a pak jsem prohlásil: „Tímto způsobem můžeme nahlížet i sociální dějiny.“ Totiž místo abychom se na věc dívali z hlediska společenských tříd (což historikové v návaznosti na dlouhou tradici, která nesahá pouze k Marxovi, ale až k Ricardovi, obyčejně dělali), můžeme uvažovat o konkrétních funkcích spojených s těmito různými institucemi.

To vyústilo v další myšlenku, jež je pro argumentaci celé knihy klíčová, totiž že existují kružnice vlivu, přičemž ovšem nejde o třídy, nýbrž o odlišné funkce – daňový poplatník, volič, vypůjčitel, majitel dluhopisů –, jež se navzájem překrývají.

Jednotlivci mohou plnit všechny čtyři zmíněné funkce, nebo jen jednu z nich. Domnívám se, že nám takový přístup řekne mnohem víc než tradiční třídní analýza.

Jak se stane, že takovou teorii formuluje historik? Jak jste k těmto myšlenkám dospěl? Jak si k vám, abych tak řekl, našly cestu?

V první řadě jsem byl asi nespokojen s tím, co jsem četl. Za druhé – a to bych měl zdůraznit –, jako pedagogovi se vám velice často stane, že chytří studenti zpočtybní vaše poněkud samolibé názory, a já jsem strávil patnáct let výukou oxfordských a cambridgeských vysokoškoláků. Na počátku tedy byla nespokojenost s existující literaturou, potom tvrdá lekce od nějakého inteligentního devatenáctiletého studenta, po níž následoval jakýsi hrubý pokus přijít s něčím lepším. Domnívám se, že mě to víc než řadu jiných historiků neodolatelně táhne k teoretizování. Ale jsem historikem, protože nejprve provádím seriózní výzkum, aniž bych měl na věc pevný apriorní názor, a teprve pak vyrukuji s teoretickým modelem. Ve společenských vědách se naproti tomu obvykle postupuje tak, že si nejprve vytvoříte model a pak hledáte data.

Absolvoval jsem jednu velice zábavnou debatu. Strávil jsem rok v Bank of England a byl to velmi poučný rok. Chtěl jsem se něco přiučit o ekonomii financí. Vytvořil jsem si základní teorii o tom, jak fungovaly finanční trhy v 19. století, podle níž jsem postupoval. V Bank of England jsem mluvil s dámou, která měla hluboké znalosti o moderním trhu s obligacemi; byla vystudovaná ekonomka. Řekl jsem jí: „Tohle se mi podařilo shromáždit a chtěl bych vědět, jak se na to díváš.“ A ona mi s velice ustaraným výrazem odpověděla: „Než se na to podívám, potřebovala bych si nejdřív vytvořit nějaký model.“ A já na to: „Nemyslíš, že by bylo lepší podívat se nejdřív na data a teprve pak zformulovat model?“

Jedná se o velmi hluboký metodologický rozdíl. Už Ranke v 19. století pochopil, že historie je v tomhle jiná. Předtím, než váhavě formulujeme nějakou hypotézu, se nejprve přehrabujeme ve spoustě dosti nahodilých dat. Podle mě je to mnohem zdravější.

Dalším nápadným rysem vašeho díla – čímž hezky navážeme na to, co jste řekl o budování státu – je zájem o svět, o různá místa, kde k těmto jevům dochází. O tom,

jak si jeden stát vede po mocenské stránce úspěšně, jak všechny čtyři instituce existují společně a pak se najednou rozšíří po celé planetě. Odtud vaše kniha o britském impériu. Než se k tomu však dostaneme, jak byste vysvětlil onen intelektuální skok od zájmu o stát ke globální perspektivě?

Jakmile jsem začal uvažovat z hlediska politických struktur a finančních institucí, došlo mi, že svět ve skutečnosti netvoří hezké, uspořádané, jasně odlišené národní státy. V 19. století řada učebnic dějepisu většinou tvrdila, že tomu tak je. Ale když jsem psal historii banky Rothschildů, což byl v některých ohledech největší badatelský projekt mé dosavadní kariéry, v jehož rámci jsem strávil pět let v archivech největších finančních institucí 19. století, najednou jsem si uvědomil, že svět 19. století takhle vůbec nevypadal. Že tehdy ve skutečnosti existovalo velmi málo národních států v klasickém slova smyslu. Podobu světa daleko více utvářely říše a jejich satelity, kolonie a závislá území. Práce na knize o Rothschildech mě přivedla k prostému zjištění, že zejména konec 19. století byl érou globalizace, jíž vévodila nadnárodní entita zvaná Britská říše.

Když jsem na tohle téma narazil, zapůsobilo to na mě jako zjevení. Najednou mě napadlo: „Učím 19. století, britské a evropské dějiny, a úplně mi uniklo to, co bylo na této době nejdůležitější. Totiž že čtvrtina světa spadala pod nějakou formu britské vlády a že i oblasti, které k impériu formálně nepatřily, byly do značné míry pod britským vlivem.“ Jakmile jsem si to uvědomil a jakmile jsem přišel s teorií globalizace 19. století, podle níž šlo ve skutečnosti o „anglobalizaci“, musel jsem se do toho pustit a napsat knihu přímo o britském impériu.

Než se k tomu dostaneme, mohl byste říci něco o Rothschildech? Překvapilo vás při tomto výzkumu něco? Učinil jste nějaký zásadně nový objev?

Byl to pro mě ohromný objev, zjevení. To mělo dvě části. Za prvé šlo o samotný rozsah této instituce. Z hlediska aktiv a operačního záběru jejich banka výrazně překonávala většinu států. Šlo o instituci, jakou si lze dnes představit pouze v případě, že byste si v zítřejším *Wall Street Journalu* přečetl, že se Goldman Sachs a Merrill Lynch a Citigroup spojily s Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou. Takové rozpětí měly před sto lety operace banky Rothschildů. Její rozsah mě

tedy naprosto ohromil. Za druhé jsem si uvědomil, jak finanční moc operovala prostřednictvím onoho neobyčejného a poněkud hrozivého fenoménu zvaného trh s obligacemi. Rothschildové totiž obchodovali s vládním dluhem. Půjčili vládě a pak obchodovali s jejími obligacemi. Pokud se nějaká vláda dostala do finančních potíží a potřebovala si půjčit, k čemuž v 19. století docházelo zpravidla v souvislosti s válkou, musela se téměř vždy obrátit na Rothschildy.

A tak jsem najednou pochopil, že značná část historie 19. století, oné klasické diplomatické historie, na níž jsem vyrůstal, když jsem jako student četl A. J. P. Taylora,⁴ postrádá klíčového aktéra. Pakliže čtete diplomatické dokumenty, není ho na scéně skoro vůbec vidět. Když však projdete archivy banky Rothschildů, zjistíte, že velké, impozantní postavy typu Bismarck nebo Metternich občas během své kariéry dlužily této instituci obrovské částky a byly vlastně do značné míry závislé na její finanční moci.

To pro mě byl opravdový objev. Domnívám se, že historikové 19. století ještě plně nedocenili rozsah aktivit domu Rothschildů, zčásti proto, že v rámci profesionalizace zahrnují tuto problematiku pod „finanční historii“. „Ferguson napsal historii banky Rothschildů. Je to moc dobré, je to velice hezké, ale nás se to ve skutečnosti nijak netýká. My děláme politické dějiny.“ Je mi líto, vážení, ale politické dějiny se v 19. století v žádném případě nedaly oddělit od fungování trhu s obligacemi, poněvadž všechny tyto vlády měly velice úzkou daňovou základnu. Pokud chtěl Bismarck sjednotit Německo, musel to udělat s tichých souhlasem trhu s obligacemi. Jinak by na to prostě neměl prostředky.

Vyplyvá z toho, že peníze zásadně ovlivňovaly moc, anebo spíše jen to, že se moc musela s Rothschildy nějak dohodnout?

S úžasem jsem sledoval, jak byl tento vliv vzájemný. Devatenácté století samozřejmě mělo svůj velký, začasť antisemitický mýtus, podle nějž Rothschildové ovládali svět. Američtí populisté mu věřili v době, kdy Spojené státy přijaly zlatý standard. Jedním z mých cílů proto bylo zjistit, co je na tom pravdy, jaký přesně vliv tato instituce měla. A odpověď na tuto otázku zní: byla vlivná, avšak tento vliv měl své meze. Nastaly okamžiky, kdy politické rozhodnutí převážilo nad mocí finančních trhů, kdy událost typu revoluce v roce 1848

Rothschildy téměř smetla, neboť vyvolala finanční krizi. Na mém výzkumu mě tedy nejvíc uspokojilo zjištění, že ona finanční složka sice hrála opravdu významnou roli, ale nebyla tak ohromná, tak absolutní, jak mnohdy prohlašovali její kritikové.

Přerušil jsem vás ve chvíli, kdy jste se chystal začít hovořit o své knize *Britské impérium*. Jaké poučení, není-li to příliš troufalá otázka, jste si ze studia britské říše odnesl?

Ta otázka není troufalá, slovo „poučení“ se totiž objevuje v podtitulu amerického vydání. Asi bych měl říct, že se mi podtitul „poučení pro globální velmoc“ příliš nezamlouval. Podtitul britského vydání mé knihy zní „Jak Británie stvořila moderní svět“.⁵ Ale americký nakladatel se kupodivu domníval, že pro publikaci v USA není tento podtitul ideální. Jasně poučení zde existuje a já se ho v závěru knihy pokouším formulovat.

Jedna z klíčových (a dnes nesmírně aktuálních) otázek zní: dokáže anglofonní imperiální velmoc, která usiluje o to, co dnes nazýváme „budováním národa“, ale čemu se před sto lety říkalo „impérium“, zdárně transformovat instituce špatně fungujících států nebo nebezpečných režimů a položit základ pro věci, v něž britská a americká říše věří: tedy pro volný trh, právní stát, nezkorumpovanou administrativu a nakonec reprezentativní vládu? Ze zkušenosti britské říše vyplývá, že toho skutečně dosáhnout lze, ale že se jedná o běh na velmi dlouhou trať.

Zejména ve druhé polovině 19. století, kdy podle mého názoru britská říše vstoupila do své nejliberálnější fáze, okupovali Britové řadu takových států. Tyto státy však zůstaly v jejich rukou po mnoho desítek let. Nejjasnějším a nejvýznamnějším příkladem je Indie, kde Britové vládli od poloviny 18. století až do roku 1947, tedy bezmála dvě stě let.

To je důležitý rozdíl, když totiž uvažujeme o dnešní americké politice, máme co dělat s časovým rámcem podstatně kratším, než jsou dvě století. Jak to sleduji, má se budování národa uskutečnit během zhruba čtyřiaadvaceti měsíců. Nejdůležitější poučení, které podle mé knihy z britské zkušenosti vyplývá, zní: něco takového není realistické.

Jak podle vás Britové přispěli ke světovému pořádku?

Zde je třeba upozornit na dvě věci. Za prvé, získáním vojenské převahy, zejména námořní převahy – šlo samozřejmě o éru před vznikem letectva, takže hlavní roli hrálo moře –, Britové ve skutečnosti nastolili období relativního globálního míru: od Krymské války⁶ do roku 1914 proběhla řada drobných, ale jen velmi málo velkých válečných konfliktů. Vzniká tak globální pořádek, který nepochybně vytváří příznivější podmínky pro hospodářský rozvoj a v jehož rámci probíhá volný obchod a pohyb mezinárodního kapitálu podstatně nerušeněji než v předchozích staletích, jež poznamenaly velké velmocenské války.

To mě přivádí ke druhému bodu, který je nutné zdůraznit. V jistém smyslu jde o dosti technickou ekonomickou záležitost. Mám na mysli to, jak se mezinárodní, přeshraniční investice rozšířily do celého světa, včetně poměrně chudých a v některých případech i velmi chudých zemí. Globalizace před sto lety se v tomto ohledu lišila od globalizace dnešní, protože většina kapitálu dnes proudí mezi rozvinutými zeměmi. Kapitál teče ze Severní Ameriky do Evropy a do východní Asie. Celé oblasti světa jsou od globalizace odstřiženy. V tom spočívá skutečný důvod jejich chudoby. Nejsou chudé kvůli globalizaci, ale protože se na ní nepodílejí. Naproti tomu před sto lety, poněvadž Britská říše ovládala řadu chudých zemí, byli investoři ochotni při relativně nízkých úrokových sazbách investovat do zemí, jako je – abych uvedl pouze jeden evidentní příklad – Rhodesie, dnešní Zimbabwe. Zatímco dnes tato země v důsledku katastrofální tyranie nezávislé vlády Roberta Mugabeho představuje jeden z velkých ekonomických debaklů subsaharské Afriky, před sto lety šlo o místo, kam byste vlastně celkem ochotně investoval, kdybyste byl londýnský kapitalista.

Šlo tudíž o spojení globální bezpečnosti s relativně rovnoměrným rozdělením kapitálu a já tvrdím (což je zřejmě vůbec nejkontroverznější názor), že z toho v podstatě profitovala nejen britská, nýbrž celá světová ekonomika.

Když upozorňujete na rozdíly mezi britskou říší a americkou globální nadvládou, zdůrazňujete rovněž, že lidé a kapitál plynuli do provincií, zatímco dnes to v případě Spojených států neplatí, neboť lidé přicházejí do Ameriky a ta si navíc výrazně půjčuje.

Ano. Chceme-li rozumět rozdílu mezi britskou mocí před sto lety a americkou mocí dnes, měli bychom zdůraznit tyto, chcete-li, deficiency – lidský deficit a kapitálový či peněžní deficit. Britská nadvláda byla založena především na exportu, nikoli jen exportu kapitálu, ale také exportu osob, jak jste právě uvedl. Během této migrační exploze odešlo z Britských ostrovů přes dvacet milionů lidí. Z toho důvodu britská říše překonala říši francouzskou a říši holandskou. A to je skutečný důvod, proč překonala i španělskou říši. Žádná jiná evropská země neměla takový přebytek lidské síly, která by byla ochotna odejít z velice často keltské periférie do značně odlehlých, horkých, nebezpečných zemí, zůstat tam a osídlit je.

Z toho, že USA dnes nevyvázejí lidskou sílu – vlastně se mi zdá, že se Američanům nechce jezdit do ciziny ani na poměrně krátké služební cesty –, vyplývá, že na rozdíl od britské říše nemají na místě své lidi. V zahraničí dnes žije kolem tří a půl milionů Američanů. Většinu z nich bychom našli v Kanadě, Mexiku nebo Západní Evropě, což nejsou zrovna klíčové fronty velké války proti teroru. Téměř žádní Američané nežijí na Blízkém Východě, pokud nepočítáme Izrael. Aťakřka žádní nežijí v subsaharské Africe. Dnešní americké impérium je tedy impérium bez osadníků. A v důsledku toho je toto impérium nutně také méně silné.

V knize *The Cash Nexus* jste ke Spojeným státům kritický. V závěru *Americy v podstatě vytýkáte, že podobně jako Britové v 19. století dala dohromady ony čtyři dimenze („mocenský čtverec“), které jste vyjmenoval před chvílí, když jste hovořil o budování státní moci, ale zachovala se téměř zbaběle – a to je můj výraz, vy jste se v knize vyjádřil dost ostře –, když se měla zhostit odpovědnosti, jež se s touto mocí pojila. Mohl byste se o tom trochu rozhovořit?*

Ta kniha vznikla na sklonku Clintonovy éry. Je to kniha napsaná před 11. zářím. V té době mě nejvíc trápilo – začal jsem předtím učit v New Yorku a velmi mě to zarazilo –, jak silně se Američané domnívají, že obývají nějakou jinou planetu než my ostatní. Dobíral jsem si studenty tím, že jsem ji označoval jako „Planetu NASDAQ“⁷, poněvadž se mi zdála naprosto odlišná od zbytku světa. Jejich starosti s burzou a vlastně i jejich starosti s americkou realitou více méně vylučovaly zájem například

o Rwandu. Tím pádem bylo nesmírně obtížné vyvolat v Američanech zájem o tyto věci, i když nakonec přijali odpovědnost v případě Balkánu.

Na konci devadesátých let a na začátku 21. století jsem se tudíž obával, že sice žijeme v globalizaci, máme se skvěle, ve světě probíhají neobyčejné ekonomické změny, dochází k největší integraci trhů za posledních sto let, ale dominantní světová velmoc není tuto situaci ochotna garantovat pomocí nějakých politických struktur. V určitém smyslu nechávala velké části světa zabřednout do – v lepším případě – jakéhosi organizovaného chaosu.

V závěru knihy jsem napsal, že největší problém světa v roce 2000 představuje skutečnost, že máme globalizaci, ale světová supervelmoc hovoří o protiraketovém obranném štítu, jako by budoucnost spočívala v tom, že se stáhnete do nějakého obrovského elektronického želvího krunýře. Otevřeně jsem prohlásil, že by USA měly využít svých ohromných materiálních zdrojů, zvýšit svůj vojenský potenciál a zbavit se nebezpečných režimů, včetně – jak jsem přímo uvedl – Iráku. Zmínil jsem se také o Miloševićově Srbsku. Nemohl jsem předvídat, že tak záhy po vydání knihy dojde kudálostem, které povedou k tomu, o čem jsem mluvil.

Dále jsem v knize řekl, že Spojené státy samy sebe klamou a že velmi pravděpodobně dojde k velkému teroristickému útoku v některém z amerických velkoměst. Stalo se tak šest nebo sedm měsíců po vydání mé práce v USA. A pak se – jak snad ani nemusím připomínat – všechno změnilo. Bushova vláda, která těsně zvítězila ve volbách s antiintervencionistickým, téměř izolacionistickým programem se přetransformovala v nejvíce intervencionistickou vládu, jaká tu byla od šedesátých let. Myšlenka intervencionismu se přitom v knize *The Cash Nexus* jevila jako něco mimořádně lehkovážného a neuváženého. Někteří američtí recenzenti mi ostře vytýkali, že navrhuji, aby se Spojené státy pokusily o změnu režimu v zemích, jako je Irák. A teď se z toho stala vládní politika.⁸ To je opravdu velké překvapení.

Které vlastnosti Spojených států jim podle vás jako historika brání ujmout se této nové role, přestože Bushova vláda se tomuto přijetí odpovědnosti za globální bezpečnost očividně hodně přiblížila?

Zdůraznil bych zde dvě věci. První z nich je republikánská ústava. Spojené

státy nemají umožňovat nástup imperátorů. Jejich ústava je koncipována tak, aby byli do úřadu prezidenta voleni necharismatictí vůdci, jak upozornil Tocqueville. Američané si mi pokaždé stěžují, zejména v univerzitních městech, že nemají za prezidenta žádnou výjimečnou osobnost. A já jim odpovídám: „Hlavním smyslem americké ústavy je zajistit, aby se do Bílého domu žádná výjimečná osobnost nedostala. Tak co chcete?“

Zčásti je to tedy problém republikánské ústavy, která neumožňuje nástup imperátorů a řízení impérií. Je zřejmé, že Kongres zpravidla velice přesně reprezentuje touhu celé řady Američanů, zejména těch, kteří nežijí ve velkých městech, kde se utváří hlavní politika, držet se dál od ošklivých míst, jako je Irák nebo Afghánistán. V první řadě jde tedy o záležitost ústavy. Z republiky se doopravdy stane impérium pouze tehdy, pokud se z ní stane impérium. V tomto ohledu se přirozeně jeví jako velmi poučný případ Římské říše. Po zavedení republikánské ústavy trvalo přibližně čtyři sta let, než Caesar překročil Rubikon a ústava byla změněna. Máme před sebou ještě dlouhou cestu. Zatím jsme v amerických dějinách urazili asi polovinu vzdálenosti od republiky k impériu.

Druhý problém ovšem spočívá v tom, že si Američané myslí, že jsou antiimperialistická společnost. Domnívají se, že – řekl bych tak od roku 1776 – tradičně symbolizují odpor k impériím. Tenhle názor sdílí velké množství lidí. Patrně si ho odnesli z hodin dějepisu na střední škole. Jedná se o naprostý nesmysl, protože ve skutečnosti si Spojené státy od počátku počínaly ryze imperialisticky, když rozšiřovaly své území po celém severoamerickém kontinentu a potom za jeho hranicemi. Od Vietnamu však Američané do určité míry přepsali své dějiny a prohlašují: „Ale my nebudujeme impérium. Nikdy jsme ho nebudovali.“ To je heslo, kterým se neustále zaklínají všichni Američtí politici a které se těší velmi širokému přijetí.

Problém tedy tkví zčásti v ústavě. Ale druhý problém představuje bezmála duševní nastavení. Američané popírají skutečnost, že jsou impérium. Prostě si to nechtějí připustit, poněvadž jim to nepřijemně připomíná velký vietnamský debakl.

Jedním z příznaků takového postoje je názor, že při zásahu mimo území Spojených států nesmí zemřít ani jediný Američan. Poněkud jsme od tohoto požadavku

ustoupili, ale stále se jedná o převládající pohled na naše počínání ve světě, který by mohl prezidenta jednou pronásledovat, protože počet obětí v Iráku narůstá.

Tohle srovnání bije do očí. Já se tímto problémem zabývám, moje další kniha, která vyjde příští rok, totiž pojednává o americkém impériu. Bude se jmenovat *Colossus*.⁹ Říkal jsem si, že se podívám na tuto otázku sčítání mrtvých, neboť očividně hraje významnou roli. Je zarážející, že teprve poté, co bylo ve Vietnamu zabito 30–40 000 lidí, poklesla veřejná podpora války o 20%. A trvalo to tři roky. Zatímco podpora války v Iráku se snížila o více než 20%, ačkoli tam zatím padlo pouhých 400 vojáků a z nich jen třetina přímo v boji.

Zdá se mi tedy, že vietnamský syndrom v roce 2003 je mnohem horší než v šedesátých letech. Pro zemi, která by se ráda stala impériem, představuje něco takového vážnou překážku. Je velice obtížné dovést k úspěchu akci, jakou USA zahájily letos v Iráku, pakliže veřejnost pokládá již smrt 350 amerických vojáků za nepřiměřenou cenu v časovém rámci šesti měsíců. Tato fantastická, nerealistická očekávání, jež se podle všeho skrývají za touto reakcí veřejnosti, představují obrovský problém. Naplňuje mě to velkým pesimismem, zdá se mi totiž, že to téměř nevyhnutelně povede k předčasnému stažení Spojených států z Iráku.

V nedávném článku otištěném v časopise *National Interest* naznačujete, že za další Achillovu patu pokládáte nesplacené dluhy a neschopnost USA nějakým způsobem vyřešit problém narůstajícího dluhu. Podle vás není pravda, že by války stály hodně peněz. Jinak řečeno, Paul Kennedy¹⁰ se mýlil, když tvrdil, že vojenské výdaje budou výrazně nad naše možnosti. Tento názor se podařilo zcela vyvrátit. Avšak domácí rozpočtová politika a náklady na důchody, zdravotní péči atd. vytvářejí míru fiskální nezodpovědnosti, která by mohla vést ke katastrofě.

V osmdesátých letech Paul Kennedy prohlašoval, že Spojené státy začnou těžce doplácet na své imperiální angažmá. To je pozoruhodné. Ve skutečnosti jsou totiž zámožské operace amerických ozbrojených sil čím dál levnější. Stále máte rozpočet na obranu, který tvoří zhruba polovinu hrubého domácího produktu, jaký byl během studené války. Cena celého rekonstrukčního programu, který prezident žádá

pro Irák a Afghánistán, představuje 0,8% amerického hrubého domácího produktu. To není mnoho. I když by si autoři titulku v *New York Times* moc přáli, abychom si mysleli, že jde o konec americké solventnosti, problém tkví v něčem jiném.

To narůstající schodek v americkém sociálním systému ve skutečnosti věští v nadcházejících letech přetížení na domácí frontě. S tím, jak silné ročníky odcházejí do penze, začíná být systém sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění a bezplatné lékařské péče velmi silně napjatý. Výpočty některých amerických ekonomů, včetně mého spolupracovníka Larryho Kotlikoffa¹¹ z Bostonské univerzity, upozorňují na opravdu děsivě širokou a stále se rozšiřující propast mezi příjmy federální vlády a jejími plánovanými výdaji. Tato čísla zcela zastihují náklady na národněbudovací proces v Iráku. Mluvíme totiž o dlouhodobé propasti mezi výdaji a příjmy ve výši 45 trilionů dolarů. A prakticky nic z toho nijak nesouvisí s budováním národa. Téměř celá tato částka se týká domácích sociálních a zdravotních programů.

Začali jsme tento rozhovor o vaší intelektuální odyseji v Glasgow s Tolstým. Hovořili jsme o historii, ale nyní se bavíme o politice. Myslím, že závěrečná otázka by měla znít: čím může historie přispět do naší dnešní politické debaty?

Mnohým. Jednou z věcí, která mě po příchodu do USA zarazila, je relativní absence historického vědomí u politiků. Svá rozhodnutí zakládají na velmi krátkém úseku amerických dějin. Na historii kterýchkoli jiných zemí se tu prakticky neodkazuje. Člověk by si myslel – já tedy určitě –, že pokud se chystáte provést invazi do Iráku, neškodilo by podívat se na předchozí pokusy o vniknutí do této země a přebudování jejích institucí. My – a když říkám „my“, myslím tím Brity – jsme za posledních sto let uskutečnili tři invaze do Iráku a po první světové válce jsme podnikli velmi radikální pokus transformovat jeho instituce. Když jsem na začátku války přijel do New Yorku, vůbec nikde se o těchto událostech nediskutovalo. Člověk narazí maximálně na karikaturu novějších amerických dějin, která vypadá nějak takhle: „Vietnam byl strašný. To se už nesmí opakovat.“ A tímto to končí. Někteří lidé říkají: „Aby se to nikdy neopakovalo, nesmíme už nikdy zasahovat v žádné jiné cizí zemi.“ A další říkají: „Takovou chybu už nesmíme opakovat. Pokud

někde zasáhneme, musíme zajistit, abychom to nezapackali.“ Jde o nesmírně primitivní debatu.

Jestliže Amerika buduje impérium, a já myslím, že se tak děje, ať už tuto politiku nazýváte jakkoli, pak se musí poučit z dějin jiných impérií. Není už zkratka možné bavit se v duchu amerického excecionalismu a předstírat, že komparativní historie se hodí leda tak pro Evropany. Američané si musejí uvědomit, že to, co dělají, má velmi dlouhou historii. S myšlenkou institucionálně a politicky transformovat Mezopotámii nepřišli v devadesátých letech Cheney s Rumsfeldem. Ta má hluboké historické kořeny.

Ačkoli mě tedy zajímají dějiny a politiku nechávám politikům, mou hlavní snahou – což platí zvláště silně od doby, kdy jsem začal působit v USA – je upozornit politiky na historické dimenze problémů, které řeší.

Na závěr bych vás rád požádal, abyste poradil studentům, jak se mají připravit na budoucnost, kdy si Amerika sice očividně uchová tuto významnou roli, ale bude si počínat jako zdráhavé impérium...

Když za mnou studenti, zejména pregraduální, přijdou a ptají se mě: „Co bych měl dělat?“, dávám jim jednu důležitou radu. Měli by se zamyslet nad tím, které jazyky se naučí, jakkoli je totiž angličtina mocná, nikdy nenastane doba, kdy bude celý svět mluvit týmž jazykem. Nikdy nepříjde doba, kdy bude existovat jenom jedna říše. Budoucnost nejen světa, ale i historického studia je budoucnost, v níž bude růst význam Asie a relativní význam Evropy bude zřejmě klesat.

Když jsem v osmdesátých letech studoval, rozhodl jsem se, že se naučím německy, protože se mi zdálo, že Německo ještě pořád hodně znamená. Seděl jsem v Oxfordu a přemýšlel jsem o tom, co budu zkoumat, a studium němčiny, pobyt v Německu a výzkum německých dějin mi připadaly nesmírně moudré a strategické. Myslím, že jsem se rozhodl správně. Dnes bych však studentům něco takového neporadil. Podle mě mají na výběr: buď se naučí čínsky, nebo se naučí arabsky, ale musejí si vybrat jedno z toho. Možná budu mít jednou tak geniálního studenta, že bude schopen naučit se obě tyto řeči. Arabština a čínština jsou ovšem mnohem obtížnější než němčina. Žijeme dnes v obtížnějším světě. Hlavně by si však měli uvědomit – což platí zejména pro americké studenty –,

že svět není unipolární. Nikdy unipolární nebude. A pro úspěšné impérium je podstatné, aby rozumělo jiným impériím.

Děkuji vám.

Přeložil Milan Orálek.

Tento rozhovor je překladem televizního interview „Money and Power“ uvedeného v červnu 2004 v rámci pořadu Conversations with History. Ten se vysílá každý pátek na Dish Network (kanál 9412) a přináší rozhovory s významnými osobnostmi vědeckého, politického a uměleckého života, jež jsou ve formě videozáznamu a často i v transkribované podobě dostupné na: <http://conversations.berkeley.edu/>

Aluze děkuje profesoru Fergusonovi a Harrymu Kreislerovi za svolení k otištění tohoto překladu.

Aluze wishes to thank professor Ferguson and Harry Kreisler for their permission to publish this translation.

Niall Ferguson (1964) je skotský historik a profesor na Harvardově univerzitě. Zabývá se především ekonomickou historií a dějinami impérií. V češtině vyšly jeho práce *Nešťastná válka* (česky 2004), *Colossus* (česky 2005), *Britské impérium* (česky 2007), *Válka světa* (česky 2008), *Vzestup peněz* (česky 2011) a jím editovaný sborník *Virtuální dějiny* (česky 2001). V současné době pracuje na biografii bývalého ministra zahraničních věcí USA Henryho Kissingera, který mu zpřístupnil svůj soukromý archiv. Její první svazek se má objevit v roce 2012.

Harry Kreisler je výkonným ředitelem Institutu mezinárodních studií na University of California v Berkeley a producentem a moderátorem pořadu *Conversations with History*. Z rozhovorů vzniklých v jeho rámci vzešla Kreislerova kniha *Political Awakenings* (2010).

Poznámky:

- 1 [E. H. Carr (1892–1982) – historik, diplomat a novinář původně liberální a posléze marxistické orientace. Proslul svou čtrnáctisvazkovou prací *A History of the Soviet Russia*. V souboru přednášek nazvaném *Co je historie?* (česky 1967) se zabývá teorií historiografie.]
- 2 [Citovaný výrok pochází z Rankeho (1795–1886) práce *Geschichte der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1514*, kde se praví: „Historie si brala za úkol soudit minulost a poučit současnost pro dobro budoucích věků. Tak vysoký nárok si tato kniha nečiní; snaží se pouze ukázat, jak tomu ve skutečnosti bylo.“]
- 3 [Friedrich Meinecke (1862–1954) – německý liberální historik, jeden ze zakladatelů berlínské Freie Universität.]
- 4 [A. J. P. Taylor (1906–1990) – historik specializující se na dějiny evropské diplomacie 19. a 20. století. Česky vyšly jeho knihy *Bismarck* a *Poslední století habsburské monarchie*.]
- 5 [V českém překladu figuruje slovo „britský“ už v názvu, a podtitul má tedy podobu „Cesta k modernímu světu“.]
- 6 [Probíhala v letech 1853–1856.]
- 7 [Zkratka pro *National Association of Securities Dealers Automated Quotations*, což je největší, čistě ekonomický americký burzovní trh.]
- 8 [Rozhovor byl vysílán v červnu 2004.]
- 9 [Kniha vyšla v originále v roce 2004, česky v roce 2005.]
- 10 [Paul Kennedy (1945) – britský historik, profesor na Yalově univerzitě. Autor řady prací o britské a mezinárodní politice. Česky vyšla v roce 2009 jeho kniha *Parlament světa: OSN a hledání světové vlády*.]
- 11 [Laurence Jacob Kotlikoff (1951) – americký ekonom, profesor bostonské univerzity. V současné době – tedy v roce 2012 – je jedním z kandidátů na prezidenta USA.]